

Fäbodbrukarnas synpunkter till samråd (NV-07834-11) i Naturvårdsverkets tilläggsuppdrag om den svenska rovdjurspolitiken enligt regeringsbeslut 2011-08-16 dnr M2011/2803/Nm

Fäbodbrukets situation och förutsättningar

Den norske forskaren Lars Reinton formulerade 1955 i skrift följande elementära definition:

”Fäbodbruk karaktäriseras av att en gård har sina kreaturs sommarbete på en plats så långt ifrån gården att där krävs både byggnader och fast personal. Syftet är att öka betes- och slåtterarealerna och därmed kunna föda fler kreatur över vintern.”

Till den nordiska fäbodkulturens särart hör att denna är den enda företrädaren för fäbodkultur på **västlig taiga**, eller boreal region. Västlig taiga är en nordlig, mycket variabel naturtyp, oftast med dominans av barrträd men med inblandning av löv som björk, rönn, asp och sälg, vilka också indikerar hävd (*hävdträd*). Den västliga taigan har i stor omfattning påverkats av betesdjur och bränder. De senare har varit antingen spontana eller styrda i syfte att förbättra utbytet av betet i skogen. Närmast fjällen samt i vissa myrområden och höjdlägen har det dock sällan brunnit.

Fäbodbruket idag utgör en liten rest av den historiska omfattningen och antalet frigående betesdjur är mycket litet i en historisk jämförelse. Som det också konstateras i *Slututvärderingen av Landsbygdsprogrammet 2000-2006; vad fick vi för pengarna?* Dnr SLU ua 12-3269/07 att gamla utmarker som alvarbete, **skogsbete och fäodsbete**, ofta har mycket stora biologiska värden som inte finns i andra betesmarker. Speciellt skogs- och fäodsbeten finns idag på mycket små arealer i förhållande till deras historiska utbredning. Historiskt har nästan all utmark/skog varit betad. Detta gav stora värden för biologisk mångfald, inte minst entomologiska och mykologiska. Fäbodbruk bidrar till skogsbete i barrskog, men öppnar också fjällbjörkskogen, vilket gynnar arter knutna till grässvålar i fjällområdet. (sidan 249) En större lokal anpassning av hävden av betesmarker gynnar den biologiska mångfalden på landskapsnivå. Ett **landskapsperspektiv** ökar också möjligheterna att säkerställa störningsregimer och successionsstadier, vilket gynnar fungerande ekosystemtjänster och populationsdynamik för olika arter i de mest hotade typerna av betesmark. (sidan 251)

Även fäbodbruket berörs av konventionen om biologisk mångfald. Konventionen har tre övergripande mål:

- att bevara den biologiska mångfalden,
- att säkerställa ett hållbart utnyttjande av denna, och
- att åstadkomma en rättvis fördelning av den nytta som uppkommer genom utnyttjande av genetiska resurser (artikel 1).

Den biologiska mångfalden skall bevaras genom att hela ekosystem och naturliga livsmiljöer bevaras. Det sägs att man skall **utarbete eller bibehålla lagstiftning** eller liknande för att skydda hotade arter och artbestånd i deras naturliga miljöer. Skillnad görs inte på domesticerad och annan mångfald.(artikel 2, 8 och 9).

Konventionen har också en bestämmelse om att man skall respektera och bevara kunskaper, innovationer och sedvänjor hos ursprungliga och lokala samhällen med traditionella livssätt som är relevanta för att bevara och på ett hållbart sätt nyttja den biologiska mångfalden

(artikel 8j). Det sägs också att man skall stödja lokalbefolkningar att **återställa mångfalden** där den minskats (artikel 10d). Fäbodbrukare är exempel på lokalbefolkningar som åsyftas. Fäbodbruket måste idag betraktas som akut hotat och fäbodkulturen en skör minoritet med mycket högt bevarandevärde.

Fortsatta existensmöjligheter och livsutrymme för sådana minoritetskulturer måste betraktas som en fundamental form av rättvis fördelning såsom åsyftas av konventionen.

En vidare orientering om det svenska fäbodbruket, den nordiska fäbodkulturen och det internationella perspektivet på transhumans kan också erhållas på hemsidan

http://www.fabod.nu/vad_ar_fabod.html

Fäbodbruket utgör ett levande kulturarv och svarar för många mervärden av betydelse för såväl resiliens som grundläggande ekosystemtjänster.

Den stora betydelsen av ett levande fäbodbruk kan inte nog betonas; Fäbodbruket har ett kunskaps- och modellvärde; Mark och byggnader används på ett sätt som de var avsedda för och att stora värden i landskapet kan vidmakthållas; Fäbodar bidrar till turismens förutsättningar; Där mjölkhantering sker behålls också levande kunskap om en matkultur med stark historisk och lokal förankring; Fäbodbrukarnas arbete gör att fäboden blir en del av hela jordbrukets och mänsklighetens levande historia; Genom fäbodbruket får begreppet *levande kulturarv* en konkret innebörd.

I den omställning mot ett hållbarare samhälle som blir alltmer nödvändig, är fäbodbrukets bevarade kunskaper, lantraser, extensiva produktion och bruk av utmarker en viktig källa till kunskap, vägledning, kvalitetsproduktion och faktisk verkan i en landskapskontext.

Gemensamt med annat utmarksbruk och traditionellt jordbruk handlar det om att med så låg insats av **energi** som möjligt bevaka de resurser som jordbruket kräver och ger. Fäbodbruk har en potential att bedriva en näring med lägre insats av energi än den tar ut. Insikt behövs för att kunna använda tillämplig folklig kunskap och sprida vetskap om dess inneboende kraft för forfarande av ett ekologiskt hållbart samhälle och ett långsiktigt bruk av biologiska resurser.

Fäbodbrukets och fäbodkulturens utsatthet förstärks av den konfliktsituation som kan skönjas mellan bevarandeintressena för lokal och traditionell kunskap respektive rovdjursförvaltning. Hänsyn krävs naturligtvis till fäbodkultur såväl som rennäring och annan traditionell drift i de antropogena ekosystem där rovdjursstammen nu har förutsatts bli en del. Det har dock generellt saknats en allmän biologisk dimension i de resonemang som förts om förhållandena mellan rovdjur och domesticerade betesdjur. Hantering av problem, förebyggande insatser och ersättning/kompensation för skador förorsakade av rovdjuren utgör också grundstenar i den svenska rovdjurspolitiken. Fäbodbrukarna anser att även indirekta skador härvid ska beaktas.

Funktionell beskattning av varg är därvid en förutsättning för hänsyn till och bibehållande av de minoritetskulturer som bedriver traditionellt baserad extensiv betesdrift i utmark.

Den biologiska mångfalden

Mot bakgrund av den låga kunskapsnivån och den bristfälliga offentliga beskrivningen av de naturliga fodermarkerna, särskilt i norra delen av Sverige, ser vi anledning att vidga perspektivet och att särskilt lyfta frågan om helhetsperspektiv på förvaltningen av den biologiska mångfalden

Historiskt fanns betydande arealer slätterängar och betad utmark i landet vilket nu generellt inte fångas upp i statistik och beskrivningar på relevant sätt med hänsyn till den historiska nivån på ängsbruk, djurhållning och betad utmark. Det beror i grunden på att denna markanvändningskategori nu över huvud taget inte berörs i nationella inventeringar och sammanställningar. Det handlar om såväl fäbodbeten som övrigt utmarksbete med får, get, nöt och häst i utmarks-, skogs- och fjällområden, särskilt i mellersta och norra delen av landet.

Även arealerna slätterängar av olika typer är i en historisk jämförelse på en mycket låg nivå och behandlas på motsvarande sätt, i synnerhet vad gäller i norra Sveriges inland och fjälltrakter.

Dessa brister i kunskapsunderlaget innebär att miljömål och naturvårdspolitik i dessa avseenden gravt underskattar de naturliga fodermarkerna, i synnerhet i de norra delarna av landet, och då även de egentliga fäbodbetesarealerna. Förutom att förbise en värdefull primärproduktion i dessa marginalområden, samt ett negligierande av ett väsentligt biologiskt kulturarv, så utgör det också en naturvårdsproblematik då det handlar om ett osynliggörande av en väsentlig del av kulturell biologisk mångfald i det svenska boreala skogs- och fjällområdet, vilket också utgör en inte oväsentlig andel av Europas bergsområden.

Enligt vår uppfattning finns anledning att beakta även dessa aspekter på markanvändning, brukningshistorik och det biologiska kulturarvet. Ett sådant sakligt och objektiva framtaget kunskapsunderlag behövs inför avvägning och beslut vad gäller förvaltningen av biologisk mångfald i ett helhetsperspektiv. För många arter och naturtyper identifierade i Art- och habitatdirektivet gäller ju också att de är hävdberoende.

Fäbodbrukarna anser att det behövs en sådan kompletterande belysning av förvaltningen av den biologiska mångfalden i ett helhetsperspektiv. Utifrån vår bedömning innebär detta att även punkten (a) ska kunna åberopas som grund för undantag enligt artikel 16.1 relaterat till fäbodbrukets markanvändning, hävd av det biologiska kulturarvet och traditionellt nyttjande av den biologiska mångfalden inom fäbodområdet.

Rovdjursförvaltningen

Naturvårdsverket ska enligt regeringens beslut analysera hur det i avgörande om skyddsjakt kan tas hänsyn till de olägenheter som förekomsten av täta rovdjurspopulationer orsakar.

I sitt beslut skriver regeringen;

Förekomsten av täta rovdjurspopulationer kan orsaka olägenheter för människor som bor i sådana områden.

Olägenheterna kan bli direkt påverkande på andra betydande mål som är av allmänintresse så som bevarande av kulturella eller biologiska värden i delar av landet genom fäbodbrukande eller renskötsel.

Olägenheter kan även innefatta direkta negativa effekter av social och ekonomisk karaktär i rovdjurstäta områden för viss verksamhet som bedrivs i naturen.

Dessa olägenheter kan vara så stora att de motiverar skyddsjakt.

Regeringsbeslutet innehåller också förtydliganden om skillnader och beroenden i uttryck som *licensjakt* och *skyddsjakt*.

- Licensjakt är tillstånd till jakt under en särskild jakttid.

- Skyddsjakt är tillstånd till jakt för att skydda människor eller egendom från skador eller förebygga eller minska andra olägenheter.

Licensjakt kan – beroende på motivet – vara en skyddsjakt.

I uppdraget talar regeringen om att förekomsten av **täta** rovdjurspopulationer kan orsaka olägenheter för människor som bor i sådana områden.

Detta utgör en missuppfattning. Olägenheter är inte beroende av hur täta eller koncentrerade rovdjurspopulationerna är. Det räcker med ett enda rovdjur på fel ställe för att stora olägenheter skall uppstå. Detta måste framhållas inför analysen av de olägenheter som förekomst av rovdjur orsakar och hur de skall avgöra om skyddsjakt är aktuell.

En allmän licensjakt på varg är ”blind” såtillvida att den inte självklart sker på individer som är störande med hänsyn till djuretiska, ekonomiska, sociala och kulturella behov.

Fäbodbrukarna anser därför att det kan vara lämpligare med omsorgsfullt utarbetade, övergripande och samordnade förvaltningsplaner med en tillhörande reglerad förvaltningsjakt utförd som kontrollerad skyddsjakt, under förutsättning att det också anvisas erforderliga resurser för effektivt genomförande av denna skyddsjakt.

Dessutom ska finnas möjlighet för sådan ”enskild skyddsjakt” som djurhållare (motsv) själv kan utföra för att direkt skydda husdjur eller annan egendom samt polisens rätt att avliva vilt (9 § Jaktlagen).

Regeringsuppdraget omfattar inte ändringar i reglerna om de villkor som är kopplade artskydd och som skall vara uppfyllda för att jakt får tillåtas. Bernkonventionen och Art- och habitatdirektivet ger utrymme att tillåta jakt eller andra undantag av hänsyn till övergripande allmänna intressen.

I direktivet formuleras det som att **undantag** får göras av *tvingande orsaker som har ett allt överskuggande allmänintresse, inbegripet orsaker av social eller ekonomisk karaktär*. Denna möjlighet att göra undantag ligger i linje med direktivets formulering att hänsyn skall tas till bl.a. sociala och kulturella behov samt till regionala och lokala särdrag, vilket passar in på fåbodkulturen. Vi vill erinra om att EG:s Råd inledningsvis i Art- och habitatdirektivet nyanserar förväntningar och syfte med direktivet i förhållande till övergripande mål; ”Eftersom huvudsyftet med detta direktiv är att främja att den biologiska mångfalden bibehålls med beaktande av ekonomiska, sociala, kulturella och regionala behov, bidrar direktivet till det övergripande målet som är en hållbar utveckling. För att upprätthålla den biologiska mångfalden kan det i vissa fall vara nödvändigt att upprätthålla eller till och med främja mänsklig verksamhet.”

Fåbodbrukarna anser att ursprungliga och lokala samhällen med traditionella livsätt, såsom fåbodbruket, ingår i vad som här åsyftas och att det därmed innebär sådan tvingande orsak som ska prioritera skydds jakt vid behov för fåbodbruket. Den inverkan olägenheter av rovdjursstammar kan få för fåbodkulturen innebär enligt vår bedömning att även punkten (c) ska kunna åberopas som grund för undantag enligt artikel 16.1 relaterat till fåbodkulturens fortlevnad.

Naturvårdsverket ska enligt regeringens beslut analysera hur det i avgörande om skydds jakt kan tas hänsyn till de olägenheter som förekomsten av täta rovdjurspopulationer orsakar. Efter samråd med berörda myndigheter, organisationer och övriga relevanta aktörer ska lämnas förslag på de författningsändringar som behövs.

Varje fåbodorganisation liksom varje enskild ägare eller brukare av fåbod bör vara betydelsefull i sammanhanget. Fåbodbrukarna har i tidigare skrivelse (110914) redogjort för olägenheter med förekomst av rovdjursstammar.

Fåbodbrukarna anser mot bakgrund av ovanstående att regelverket kring skydds jakt måste beakta den perifera landsbygdens befolkning och olika värden, såsom fåbodbruket, genom relevanta och fungerande regelverk som innebär att vi faktiskt kan hantera problem, förebygga skador och under rimliga villkor medge skälig ersättning och kompensation för skador förorsakade av rovdjuren, även inkluderat indirekta skador.

Fåbodbrukarna anser också att det är av stor vikt att bestämmelser och riktlinjer för skydds jakt utformas klart och lättfattligt, liksom att vägledningen för handläggare görs enkel och funktionell så att ärendehantering kan ske snabbt och effektivt.

Det bör därvid fastställas en maximal handläggningstid som inte får vara längre än två dygn.

Föreningen Sveriges Fåbodbrukare, FSF

Enligt uppdrag

Kristian Olofsson, v ordf
viceordförande@fabod.nu